

יעקב לויפר

אוצר הספרים של ה'בית יוסף' – פרק ב

מרן רבי יוסף קארו, היה מגדולי ישראל שהחזיקו אוצר ספרים אדיר בביתם, ובאמצעותו שלט בכל מכמני התורה. ההתחקות אחרי הספרים, או מהדורות הספרים, שהובאו ביתה יוסף – מעניינת מאוד, ומפענחת תעלומות ותמיהות בדברי רבינו, בפרק סיום זה נתמקד במיוחד בשאלה: האם מרן למד את הש"ס בדפוס ונציה או בכתבי יד

בעלי הנפש להראב"ד

מרן הב"י מרבה לצטט את דברי הראב"ד בספר 'בעלי הנפש', וחלק גדול מן הדברים אינו תואם לנוסח שבידינו, ואף לא לנוסח הקיים בכתבי יד אשר גנוזים בספריות העולם. מכך למד המהדיר של 'בעלי הנפש', הרב אפרים אריאל בוקוולד, שלפני מרן היתה מהדורה מיוחדת של הראב"ד שלא שרדה בימינו, יעויין במבוא ספרו.

אור זרוע

הספר 'אור זרוע' לא היה לפני מרן הב"י, כפי שמציין כבר ה'משנה ברורה' (שער הציון, סי' שפב, ס"ק נא). ולא היו לפניו אלא ציטוטי אור זרוע מתוך הגהות אשרי, המרבה מאוד להביא מדבריו. דבר זה גרם שלעתיים הובנו דברי האור זרוע המצוטטים ב'הגהות אשרי' – אחרת ממה שהם מתפרשים כשרואים את הספר בעצמו, וכפי שכותב בשער הציון שם "וכן באור זרוע, שממנו הוציא הגהות אשרי דינו, מבואר נמי כתרוץ הראשון... וזהו דלא כפירוש הבית יוסף בדברי הגהות אשרי, והבית יוסף לא ראה ספר אור זרוע כידוע".

לעומת זאת לרמ"א היה את הספר, ולא זו בלבד אלא שבכתב היד שלפניו היו דברים שאינם נמצאים בכל מהדורות הדפוס של הספר. אפשר לראות על כך בהקדמת ספר 'סימני אור זרוע' על מסכת ברכות שיצא לאור על ידי הרב דוד שלמון שליט"א.

שבלי הלקט

רבי צדקיה ב"ר אברהם, מחכמי איטליה בראשית האלף החמישי, חיבר את ספר שבלי הלקט על ענייני או"ח. ספר זה נדפס לראשונה רק בשנת תרמ"ז ע"י ר' שלמה בובר, על פי שני כתבי יד. לאחר מכן, בשנת תשכ"ו פרסם רש"ק מירסקי חלק מהספר. במהדורה זו נתחדשו דברים: נוסח הספר הוא על פי כתב יד שנכתב בחיי המחבר ושלא היה לפניו ר"ש בובר. בנוסף לכך הוסיף מירסקי גם מראי מקומות והערות.

והנה אע"פ ששבלי הלקט נדפס בזמן מאוחר, בכל זאת היה ידוע לפני כן ובדפוס, אבל בנוסח שונה. כי בשנת ש"ו נדפס בויניציאה ספר בשם שבלי הלקט, שהוא קיצור מיוחד במינו של ספר שבלי הלקט השלם הנדפס ע"י ר"ש בובר. לפיכך, נהוג כיום לכנות את הישן בשם שבלי הלקט הקצר, ואת החדש בשם שבלי הלקט השלם (או הארוך). האחרונים ראו רק את שבלי הלקט שנדפס בויניציאה, ולא ידעו שהוא קיצור. הראשון שעמד על כך הוא החיד"א שכל רז לא אניס ליה.

לדוגמא: ה'מגן אברהם' (קפג סק"ט) תמה על הבית יוסף שהביא דין בשם שבלי הלקט, ודין זה אינו נמצא בשבלי הלקט שלפנינו (סימן קי"ח). ה'מגן אברהם' מעלה השערה שאולי הב"י התכוון לפוסק אחר. אך מרן אכן התכוון לשבלי הלקט: בספר שבלי הלקט השלם (סימן קנו) נמצא בדיוק כפי שכתב הב"י, ולא זו בלבד אלא שהנוסח שהעתיק הב"י מתאים לאחד מכתבי היד דווקא (יעויין שם בהערה). וכבר עמד על כך החיד"א בספר (או"ח קפג סק"ד) וכתב: "ואין צורך לתלות בפוסק אחר,

דודאי הוא בשבלי הלקט כאסדהתיה דמרן. ומודעת זאת דספר שבלי הלקט הנדפס הוא קיצורו בסדר אחר, ולדידי חזי לי שבלי הלקט כתב יד כפלים לתושיה מתוקן ערוגות ושבליים, אך עתה אינו מצוי אצלי". בימיו של החיד"א היה זה עדיין כתב יד, וכאמור לעיל: היום נמצא ספר זה בדפוס.

הגאון רבי יעקב חיים סופר מביא בספרו 'נר יהודה' (עמ' קנז) אף הוא דוגמא זו, ומוסיף להביא דוגמאות נוספות, נצטט שנים מהן:

בסוף סימן ש"כ כותב הבית יוסף: "כתב בשבלי הלקט: צריך עיון על הכרכום אם יש לחוש עליו משום צובע, ולפי דברי בעל היראים דאמר אין דרך צביעה באוכלין מותר". רבי אברהם דאנציג בספרו 'חיי אדם' (הלכות שבת כלל כד בנשמת אדם סי' ה) תמה על כך: "בשבלי הלקט שבידנו לא נמצא זה וגם לא באגור". אבל דברי הבית יוסף נמצאים במלואם בשבלי הלקט השלם סימן פו.

בסימן שס"ו (יד, ד"ה נוסח דברי המערב) מצטט הבית יוסף את שבלי הלקט המביא תשובת גאון, וחולק עליו בין השאר מכח הגמרא בשבת (סז:): העוסקת ב'ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה', בעל שבלי הלקט מסתייע מתשובת רבי אביגדור שאף הוא חולק על הגאון. מהרש"ם מברעז'אן בספרו 'דעת תורה' (שם סעיף טו) כותב: "עיינתי בשבלי הלקט ולא הביא רק תשובת הגאונים שהתירו, ושהרב אביגדור חולק, ולא הראיה וגם לא הביא ההיא ראייה מינוקא", אמנם הדברים נמצאים במלואם בשבלי הלקט השלם סוף סימן צ"ט. וכך הולך הגרי"ח סופר ומביא דוגמאות נוספות.

במיוחד יש לציין עובדה מפליאה כי החיד"א – שראה את שבלי הלקט השלם – משיג אף הוא בהגהות 'ברית עולם' לספר חסידים (סימן רכט) על מובאה של הבית יוסף בשם שבלי הלקט (באו"ח סוף סימן תקס"ח) וכותב כי חיפש בשבלי הלקט הקצר והשלם ולא מצא זאת. אבל הדברים נמצאים בשבלי הלקט השלם סימן קצ"א.

בהמשך הדברים מאריך הגרי"ח סופר כיד הבקיות הטובה עליו, ומוכיח כי ספר שבלי הלקט לא היה כנראה בקביעות בידו של הב"י, אפשר היה בידו בהשאלה לזמן מה. ולכן יש מקומות בחיבורו שמוכח מהם כי הספר הזה לא היה בידו בשעה שכתב על אותו ענין. וכך הוא כותב (שם עמוד קסא, לאחר שצבר כמין כרי את הראיות):

צריך לך שראיתי בהקדמת המוציא לאור של ספר 'שבלי הלקט השלם' (= ר"ש בובר) שציין את המקומות שמרן ז"ל בחיבורו בית יוסף מזכיר דברי שבלי הלקט, ועלה מנינם כשלושים מקומות. ואף אם נניח וננקוט שלא דק ברשימתו והניח אחריו לקט ושכחה, ואפילו נכפיל מספר המקומות – והוא דבר רחוק – יראה המעיין שביחס לספר ענקי כבית יוסף להזכיר בו ספר שבלי הלקט רק כחמישים שישים פעמים הוא סך זעום. וזה עד ממהר לאמיתות דברינו, כך נראה לי בס"ד, אלא שאיני תוקע בה מסמרות. ובפרט לפי מה שמצאתי כעת לגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף (או"ח סימן רמ"ח אות ב') שכותב כי המנהיג ושבלי הלקט – שמעתייהו בפומיה דמרן.

ואכן, חושו הבהיר של הגרי"ח סופר אמר לו שלא לקבוע מסמרות. אם בדורות קודמים היינו צריכים לגאונים דוגמת הגאון מוילנא או הרב מבריסק שיכלו לציין כמה פעמים מביא הבית יוסף ספר מסויים, הרי שכיום נמצא 'בית יוסף' כולו במאגר האלקטרוני של פרוייקט השו"ת, רק בחלק אורח חיים מזכיר הב"י את ספר שבלי הלקט כ-217 פעמים! ועוד כ-23 פעמים ביורה דעה. יחס שונה לגמרי מזה שהעריך הגרי"ח סופר [לכל היותר שלושים או שישים פעם בכל החיבור כולו] הגרי"י סופר הסתמך כאן על המובאות שמצא ר"ש בובר, אבל זה האחרון טעה כאן באופן מוחלט.

לעצם הדבר: הקביעה כי שבלי הלקט לא היה תמיד לעיני הב"י – נכונה היא מאוד, ולמעשה מרן עצמו מספק לנו את ההסבר לכך בכותבו (או"ח סימן שח): 'אחר זמן רב שכתבתי זה בא לידי ספר שבלי הלקט...'. יש להניח איפוא כי חלקים גדולים מחיבורו נכתבו לפני שבא לידי ספר שבלי הלקט, דבר זה מסביר אף את העובדה כי ישנם פעמים לא מעטות שבהם הוא מצטט את דברי שבלי הלקט

מתוך ה'אגור' ולא ישירות מתוך הספר. אבל לאחר מכן הגיע הספר לידו והוא השתמש בו רבות והכניס מדבריו לתוך חיבורו – כפי שקובע החיד"א 'שמעתייהו בפומיה דמרן'.

[הקטעים אודות שבלי הלקט וספר אגור שאובים בעיקר ממאמרו המצויין של ר' יעקב שמואל שפיגל שהתפרסם בקובץ 'ירושתנו' תשס"ז, עמ' קעא. והרוצה להקיף את הענין במלואו ידרשנו משם.]

ספר אגור

באורח חיים סי' קלט כותב הב"י בזה הלשון: "ומ"ש רבינו לאפוקי מאותם האומרים ולחיי עולם נְטָעָה בתוכנו, גם האגור כתב בשם הראב"ה שאין לומר כן. וכתב עוד: ויש אומרים לחיי עולם נְטָע בתוכנו ושפיר דמי"

המעיין בספר אגור לרבי יעקב לנדא (מהד' הרשלר, סימן קפט) יראה כי כתוב שם כך: "יש לומר בברכה אחרונה של תורה וחיי עולם נטע בתוכינו ולא לחיי עולם נְטָעָה בתוכינו". והדברים תמוהים: הב"י כותב שהאגור הביא דברים אלו בשם הראב"ה ואילו באגור לא מוזכר שמו של ראב"ה כלל, בנוסף לזה הב"י מצטט את האגור 'ויש אומרים לחיי עולם נטע בתוכנו' ואילו האגור כותב זאת בתור דעה פסוקה ולא בשם 'יש אומרים', והוא כותב גם 'וחיי עולם' ולא 'לחיי עולם'.

מהדירים שונים עמדו על הקושי: ר"א אפטוביצר, בהערותיו לראב"ה (חלק א, עמ' 181, הערה 1), עומד על כך שבאגור שלפנינו לא נמצא מה שכתב הבית יוסף, וכן עמדו על כך בהגהות והערות לטור מהדורת מכון ירושלים ונשארו בצ"ע. גם רש"ק מירסקי במהדורת שבלי הלקט שלו (הל' תפילה סי' מא, עמ' 245, הערה 1), ניסה לתרץ זאת על ידי שינוי הגירסא. אבל אין צורך לכל התירוצים האלו, הפתרון שוב נמצא בבדיקה בספרייתו של הב"י. לפני מרן עמד ספר אגור דפוס ראשון (נפולי ר"ן) וכך נמצא שם בסי' קצג:

**ראב"ה כתב אותם שאומרים חיי עולם נטעה בתוכינו טעות בידם, אלא
אומרים חיי עולם נטע בתוכינו. ויש אומ' לחיי עולם נטע בתוכינו ושפיר דמי,
משבולי הלקט**

הרי לנו הציטוט מילה במילה כמו שכתב הב"י, עם המלה 'לחיי' ולא 'וחיי' [יש לציין שכך הוא הציטוט של אגור, אבל בשבלי הלקט הנוסח הוא 'וחיי']. ואכן, בכל מקום שנמצאים ציונים בבית יוסף לאגור הם תואמים את הציונים של דפוס ראשון.

רי"ש שפיגל מבאר היטב גם את הסיבה להיווצרות הבעיה, בסימן קפח (שבדפוס שני הפך לסימן קפט) שבאגור, נאמר: "יש לומר בברכה אחרונה של תורה וחיי עולם נטע בתוכינו ולא לחיי עולם נטעה בתוכינו". התוכן בשני הסימנים כמעט זהה. בדפוס שני החליטו כי יש כאן כפילות, ולכן עשו מעשה אשר לא יעשה והשמיטו את כל סימן קצג, וכך נותר האמור בסימן קפח בלבד.

בעל העיטור ובעל הדברות

בהמשך ישיר לספר אגור שדנו בו, נביא ידיעה מעניינת ביותר המובאת אף היא במאמרו הנ"ל של רי"ש שפיגל. והיא מדגישה הדגש היטב כמה חשוב הוא בירור מקורותיהם של גדולי ישראל בחברם את ספריהם.

האגור כותב בהלכות יום טוב (סי' תרסג) כדלהלן: "אע"ג שהניח העירוב לא יכול לבשל מיום ראשון לשבת, כן כתב הרא"ש, ובעטור, לשון הטור (או"ח תקכז), **וכן כתב בעל הדברות** וכן הרשב"א בתשובותיו סימן קצ"ט".

דברי האגור מעוררים פליאה: שהרי בעל העיטור הוא הוא בעל הדברות כידוע, ואם כן מה ראה בעל העיטור לציין 'וכן כתב בעל הדברות'? אותה פליאה חוזרת על עצמה בהלכות אתרוג שבספר אגור (סימן אלף כא): "כתב רב שרירא גאון שאין לומר הושענא בשבת מאחר שאין מקיפין. **וכן כתב בעל**

הדברות שמצא בתשובות הגאונים. ומנהג קדמון בידינו לומר הושענא בשבת וכן **כתב בעל העטור**. ושוב מוצאים אנו כדבר הזה בהלכות לישת מצה (סימן תשנט):

הא דאסרו בעברה ולשה. פירש ראב"ה דוקא במזיד - אבל בשוגג שרי. ורש"י אוסר אפילו בשוגג... ורי"ף גיאת **ובעל העטור** כתבו דוקא למצה משומרת, אבל לאכילה שרי. וכן **כתב בעל הדברות**. והרא"ש הסכים לפירש"י לאוסרו אפי' בשוגג ואפי' באכילה, לשון הטור (או"ח סימן תנה).

הפתרון לכל זה מעניין ופשוט מאוד: רבי יצחק בר אבא מארי מפרובנס כתב שלושה חיבורים. חיבור אחד נקרא בשם 'עיתור סופרים', או בקיצור: עיתור. החיבור נחלק לששה שערים: פְּתָב (הלכות שטרות), שחיטה, מילה, תפילין, ברכת חתנים וציצית. חיבורו השני נקרא בשם עשרת הדברות, והוא עוסק בענייני מועדים. חיבור נוסף נקרא בשם: מאה שערים, והוא חיבור על הלכות הרי"ף לסדר נשים וסדר נזיקין.

דבר כזה יוצר מאליו בעיה שגם אנו נתקלים בה לפעמים כשאנו רוצים לצטט מחברים מרובי חיבורים. ה'פני יהושע' נקרא תמיד 'פני יהושע'. אבל נתפוס למשל את רבי יעקב לורברבוים מליסא שחיבר ספרים רבים: נתיבות המשפט על חושן משפט, חוות דעת, על יורה דעה, תורת גיטין על מסכת גיטין וחלק מאבן העזר, קהלות יעקב על הלכות אישות, 'מקור חיים' על הלכות פסח, ועוד ועוד. שמו המפורסם ביותר הוא ה'נתיבות' ללא איזכור נוסף, אבל איך נקרא לו כשנרצה לצטט את דבריו ב'קהלות יעקב'? השם הזה שייך בדורנו ל'סטייפלער'. ואכן רבים נוהגים לומר 'הנתיבות' גם כשהם מתכוונים לענין הכתוב ב'תורת גיטין' למשל.

כך בכל אופן נהג רבינו בעל הטורים בנוגע לציטוטים מספריו של 'בעל העיתור' שזהו שמו המפורסם יותר: עיון בספר הטור מעלה כי נמצא בו רק הכינוי "בעל העיתור", ואין בו הכינוי "בעל הדברות". גם כאשר הטור מביא דברים מספר עשרת הדברות, והוא עושה זאת פעמים רבות בהלכות המועדים, הוא מכנהו בשם "בעל העיתור" [וכך נהגו גם הרשב"א הריטב"א והרא"ש]. לעומת זאת בספר שבלי הלקט נמצא רק הכינוי "בעל הדברות" - ובאופן מדויק! היינו, הכינוי הזה נמצא בשבלי הלקט רק בהלכות המועדים. אבל בהלכות ציצית ותפילין לא מצאנו את הכינוי הזה, וגם לא את הכינוי "בעל העיתור". זה זה מראה לכאורה כי לפני בעל שבלי הלקט היה מצוי רק ספר עשרת הדברות והוא לא הכיר את ספר העיתור.

נראה אפוא כי העובדה שבטור נמצא רק הכינוי "בעל העיתור", ואילו בספר שבלי הלקט נמצא רק הכינוי "בעל הדברות" גרמה לרבי יעקב לנדא בעל ספר האגור לחשוב כי מדובר בשני מחברים שונים. לכן, כשהוא העתיק את לשון הטור שהביא את דברי "בעל העיתור" הוא הוסיף בתוך דבריו את המלים "וכן כתב בעל הדברות", שהרי לפי הידוע לו מדובר כאן בספר אחר.

נמצינו למדים כי ה'אגור' החשיב את בעל העיתור ובעל הדברות כשני מחברים, וכעת נראה כי רבי יוסף קארו – שראה רק את ספר העיתור ולא את ספר הדברות – צעד בעקבות ה'אגור', והחשיב אף הוא את שני הספרים כשני מחברים. מתוך כך תתורץ תמיהתו של החיד"א, כפי שיובא להלן:

באורח חיים סי' תרע"א (אות ד, ד"ה ואם מילא) עוסק הב"י בדין מסויים, ומצטט מקורות: "כן כתב הר"ן (שבת י. ד"ה נר) בשם בעל העיתור (הל' חנוכה קטז ע"ד) וכן כתב שבלי הלקט (סי' קפה) בשם בעל הדברות". החיד"א בשם הגדולים (ערך עטור), תמה על דברי בית יוסף הללו, שהרי בעל העיתור ובעל הדברות הם אותו אדם שחיבר שני ספרים, וכך כותב החיד"א:

דיש להרגיש דהרב עטור הוא הרב המחבר הדברות, כידוע. ושמעתי אומרים דכונתו על חילוק שמות הספרים דהר"ן כתב בשם ספר העטור, ושבלי הלקט בשם ספר הדברות. ולא נהירא! דהיה לו למרן לומר 'וכן כתב שבלי לקט בשם ספר הדברות' או לשון כיוצא בזה, ומאמרו בשם 'בעל הדברות' משמע דרבנים חלוקים הם בעל העטור ובעל הדברות.

רי"ש שפיגל מסיק נכונה כי כנראה לא ראה הבית יוסף את ספר הדברות במקור; מרן מביא ספר זה במקומות ספורים בלבד, ובכל המקומות הוא מביאו מכלי שני. ודווקא מספר שבלי הלקט!

ראיה נוספת לכך היא מדברי הבית יוסף המוסבים על לשון הטור באורח חיים סימן תרצב אות ב: "ובעל העיטור ז"ל כתב: מסתברא כיון שברכה אחרונה..." וכו'. על זה כותב הבית יוסף (ד"ה ובעל העיטור): "כן כתב בשבלי הלקט (סו"ס קצח) בשם בעל הדברות". מלשון זה עולה בבירור כי הבית יוסף לא ידע כי בעל העיטור ובעל הדברות חד הם, ויש לתמוה מדוע לא השיגו החיד"א גם במקום זה. כמו כן אנו למדים מכאן שלא היה לפניו ספר הדברות במקורו, ולכן אין הוא מציין את המקור לדברי הטור באופן ישיר, אלא רק מכלי שני. [ויש לציין שגם ספר העיטור לא היה ביד הב"י בתחילת חיבורו, ולכן הוא כותב באורח חיים סימן ח (ד"ה ובעל): "ואחר זמן רב בא לידי בעל העיטור וראיתי שכתב..."].

ספר התרומה

בספר ברית יעקב להגרי"ח סופר (סימן ב עמ' מו) מובא כי גדולי האחרונים תמהו על מובאות מספר התרומה שהב"י מצטט, ואינם קיימות שם. כך כותב רבי יהושע וואלק כ"ץ בדרישה (או"ח סימן שי"ח סוף סק"ה) 'ויגעתי ולא מצאתי כלשון הזה שהביא הב"י כתוב בספר התרומה'. באופן דומה תמה גם הגאון מקוטנא בספרו 'יבין דעת', ועוד. כל זה מביא למסקנה שכבר קבעה רבי חיים פאלאג'י בהגהותיו לשו"ת הרשב"א (חלק ה' סימן רצ"ג) שלפני הבית יוסף היה כתב יד של ספר התרומה שהכיל יותר מהמהדורה הנדפסת. ואכן, הגרי"ח סופר מיישב לפי זה את העובדה שכבר הרא"ש (ע"ז פרק א סימן טו) מביא ציטוט מספר התרומה שאינו נמצא במהדורה שבידינו.

המשך בפרק הבא בעז"ה

מאמר זה והקודם לו התבססו רבות על חומר שערך הרב יהודה קלירס שליט"א, ומהדורה קמא שלו התפרסמה ב'המעייין' טבת תשנ"ד. תודתי הכנה נתונה לו.

קטע זה נא להדפיס במשבצת נפרדת

הספרים שהובאו ביתה יוסף

זולת הרשימה שרבי יוסף קארו עצמו כלל בהקדמתו, ליקטו חכמים וסופרים שמות ספרים נוספים שהוזכרו בחיבוריו השונים: בית יוסף, כסף משנה, מגיד מישרים, ועוד. חלק מובא בהקדמה לכרך א' של הטור השלם, עליהם הוסיף הרב יהודה קלירס תוספת נכבדה. נביא כאן רק את השמות בלי מראי המקומות – כי היריעה תהיה ארוכה מדי. פשוט מזהים לראות את כמות החיבורים ששזפתם עינו של הב"י, ומן הסתם חסרים כאן ספרים רבים שנשמטו מן הכותב (נעשתה השתדלות שהרשימה תהיה אלפביתית, אבל הסדר אינו מושלם, וכנ"ל המינוחים):

אבודרהם, אבן עזרא, אגור, אגרות הרמ"ה, אגרת התשובה לרבינו יונה, אהל מועד לרבי שמואל גירונדי, רבי אליהו מזרחי על רש"י לתורה, ארבעה טורים, ארחות חיים, בית מועד, ברוך שאמר, בעלי הנפש להראב"ד, ספר הבתים, דפוס אישא"ר (קשה להחליט אם כוונתו לחומש דפוס או לרמב"ם). דפוס פורטוגאל (לא ברור אם כוונתו לחומש דפוס פורטוגל, או לרמב"ם בדפוס זה), דרשות ר' יהושע אבן שועיב על התורה, הבהיר, הבתים, הגהות אשר"י, הגהות מהר"ם פאדוה על הרמב"ם, הגהות מיימוניות, הגהות מרדכי, הגהות סמ"ג לר"א מזרחי, הגהות הנקדן בסמ"ג, הגהות סמ"ק לרבינו פרץ, הגהות הרמ"ך על הרמב"ם, הזוהר, החינוך, החכם המרשים (= לשון רשימה, מצוטט לפחות 24 פעמים בבית יוסף על חושן משפט, וארבע פעמים בכסף משנה בספרי קנין ונזיקין. זהו המגיה של הטור מהדורת קושטא בשנת ירצ"ה, תודתי לרב אברהם יעקב בומבך על המידע הזה), הליכות עולם,

הלכות גדולות, הלכות הרי"ץ גיאת, הלכות טרפות לה"ר דוד בן יחייא, הלכות נדה לרמב"ן, המנהיג, העיטור, הפליאה, הקנה, השגות הראב"ד, חזה התנופה חידושי הרא"ה, חידושי רבי יהונתן מלוניל, חידושי הריטב"א, חידושי הרמב"ן, חידושי הרמ"ה, חידושי הרשב"א, חידושי רבינו יונה על מסכת מגילה (חיבור שאינו מוכר ממקום אחר), החינוך, ספר יצירה, ספר היראה לרבינו יונה, כל בו, כפתור ופרח, ספר הכריתות (לר"ש מקינון), כתבי ואגרות יצחק מר חיים, ספר ליקוטים, מגדל עוז, מדרש הנעלם (זוהר חדש), מדרש רבה, מדרש תנחומא, מורה נבוכים, מחזיקי הדק, מכילתא, מכילתא דרשב"י, מכלול לרד"ק, מנחת יהודה, מערכת אלקות, ספר הנקרא 'מקדש', מרגניתא דבי רב, סדר גט אשכנזי, ספר המצוות להרמב"ם, מרדכי, משנה תורה להרמב"ם, משפט החרם לרמב"ן, משפטי שבועות, ספרא, ספרי, ספרי זוטא, עבודת הקודש להרשב"א, הערוך, עין יעקב לר"י בן חביב, העיקרים לר"י אלבו, עקידה, פירוש הגט לר"ש בר צמח, פירוש המשניות להרמב"ם, פיהמ"ש לר"ש משנץ, פירוש רבנו בחיי על התורה, פירוש רמב"ן על התורה, פירוש רשב"ם לבבא בתרא ועל ערבי פסחים, פירוש רש"י על התורה, פירוש רש"י על פרקי אבות, פירוש ר"ש סירליאו על הירושלמי, פסיקתא זוטרתי¹ פסקי הרא"ש, פסקי הרי"ף, פסקי חלה לרשב"א, פסקי תוספות, הפרדס לרש"י, קרית ספר להמאירי, קצור חובת הלבבות, ה"ר אברהם אסאן הסופר, רבי אברהם שלם מאישאר, רבי אהרן מטראני, רבי אפרים קארו (כתבים של אביו), רבי חיים ן' אלבלג (חמיו), מוהר"ר יהודה ן' שושן, ר' יהושע מבני בניו של הרמב"ם, רבינו יונה, ר"י אבן וירג'ה, ר"י בנבנשת, רבי יוסף אסכנדרני (ביאור לטור אורח חיים), ר' יוסף אכסנדרני, ר"י קורקוס, ר"י שגי"ש, ר' יוסף אבודרהם, רבי יוסף אביוב, מהר"ר יוסף טאיטצק, מהר"ר יוסף פאסי, רבי יעקב בן חביב (ביאור לטור או"ח ויו"ד), רבי יצחק אבוהב (ביאור לטור או"ח), רבי יצחק אברבנאל, רבי יצחק דילאון, רבי יצחק הכהן, רבי יצחק סבע (חמיו), ר' מאיר בן עראמה, רבי משה מטראני (המב"ט) רבנו מנוח על הרמב"ם, רבי עובדיה (ברטנורא), רבנו קרשקש, ר"ש חכים, קונדריסים, קונדריסין מהר"ר יעקב חביב ובנו ר' לוי (מהרלב"ח), רוקח, ריקאנטי עה"ת, רמזי הרא"ש, שאילתות דרב אחאי, שבלי הלקט, שיטה לה"ר יהודה בן מיניר, שולחן של ארבע לרבינו בחיי, שערי אורה לר"י גיקטיליא, שער המים להרשב"א, שערי נדרים לה"ר מרדכי ב"ר יוסף, שערי שבועות לרב האי, שערי שבועות לר"י, שערי תשובה לרבינו יונה, ספר השרשים לרד"ק, תולדות אדם להרשב"א, תוס' הרא"ש לבבא קמא, תוס' רי"ד על חולין, תוספתא, תורת האדם לרמב"ן, תורת הבית לרשב"א, תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, תלמידי רבינו יונה לברכות, תלמידי הרשב"א, תיקון סופרים לרשב"ש, תקוני זוהר, תרגום אונקלוס, ספר התרומות לר' שמואל הסרדי, תרומת הדשן, תשב"ץ קטן, תשובות הראב"ד (תמיד דעים), תשובות ר' אליהו מזרחי, תשובה אשכנזית, תשובות הגאונים (קבצים שונים), תשובות חכמי קטלוניה האחרונים, תשובת מנחם הארוך, תשובות הרד"ך, תשובת הרב חסדאי, תשובות ר' יהודה בן הרא"ש, תשובות הנגיד ר' יהושע מבני בניו של הרמב"ם, תשובות הריטב"א, תשובות ר"י מיניץ, תשובות ר' יוסף בן זמרון, תשובות ה"ר יוסף גיקטיליא, תשובות מהר"י וייל, תשובות מהר"ל (גם בשם 'תשובות אשכנזיות'), תשובות מהרי"ק, תשובות מהר"י בי רב, תשובות רבי יצחק קארו (דודו), תשובות הרי"ף, תשובות מהרלב"ח, תשובות מהר"ם מרוטנבורג, תשובות הרמ"ה, תשובות הרמב"ם, תשובות מהר"ם אלאשקאר, תשובות רבני צרפת (והוא שו"ת ראב"י אב"ד), תשובות הר"ן, תשובות הרשב"א (וכן, קיצור תשובות הרשב"א), תשובות הרשב"ש.

¹ הערת הרב חנוך בינקא: בכ"מ הל' פרה אדומה פ"א ה"ב שמביא פסיקתא, והמציינים במהד' פרנקל ציינו ללקח טוב, ואכן איננו בפס"ר ובפסדר"כ.